

Spółgłoski wargowe

Autor: Halina Karaś

Spółgłoski wargowe twarde w dialektach nie różnią się od wymowy tychże w języku ogólnym. Jedynie dwuwargowa artykulacja występująca jeszcze pod Piszem i na pograniczu środk. i południowo-wschodnim różna jest od wargowo-zębowej wymowy w języku ogólnym. Dłuższe utrzymanie się dwuwargowości w Wielkopolsce było przyczyną pomieszania nagłosowego o z wo, a także wpłynęło na zachowanie dźwięczności w po spółgłoskach bezdźwięcznych: swój, twój (zob. Spółgłoski dźwięczne i bezdźwięczne). Znaczne zróżnicowanie w stosunku do języka ogólnego wykazuje w dialektach wymowa spółgłosek wargowych miękkich, trudna ze względu na skoordynowanie dwu rodzajów artykulacji: wargowej i środkowojęzykowej. Wymowa synchroniczna (mówimy wtedy o równoczesnych ruchach warg i języka i w efekcie o wymowie „b”, „p”, „w”, „f”, „m”) taka jak kiedyś w języku ogólnym, panowała w Małopolsce, Wielkopolsce i na Śląsku (obecnie w rzeczywistości mamy jednak do czynienia z lekkim opóźnieniem artykulacji środkowojęzykowej, co skutkuje wyodrębnieniem się miękkości w postaci j, czyli wymową bjały, pjasek, mjasto). Mazowsze i tereny północnopolskie cechuje natomiast wyrazista asynchroniczna wymowa spółgłosek wargowych miękkich, spowodowana opóźnieniem ruchu języka w stosunku do artykulacji warg. Jej rezultatem są grupy dwugłoskowe, których drugi składnik wyodrębnia się w postaci joty (tak jak obecnie w języku ogólnym) lub spółgłoski szczelinowej o różnej barwie, czyli „ch” lub „ś, ź”: pchivo, psiwo / psivo, bchiało, bziało / bziało. Na nieco mniejszym terenie (gwary północno-zachodnie i okolice nadwiślańskie) utrzymała się miękkość spółgłosek wargowych w wygłosie (zwłaszcza dzięki wymowie asynchronicznej): karpś, gołompś. Na dużych obszarach gwarowych na skutek ekspansji cech mazowieckich występuje zjawisko twardnienia „w” po spółgłoskach środkowojęzykowych w grupach „ćw”, „św”, „dźw”, co poświadczają wyrazy, takie jak: śwat, śwynia, ćwyrć czy niedźwedź, a także twardnienia „m”, zwłaszcza w końcówce narzędnika lmn. -ami, realizowanej jako -amy, por. rękamy, nogamy. (zob. Uproszczenia grup spółgłoskowych powstałych w wyniku asynchronicznej wymowy spółgłosek wargowych miękkich).